

Solsona, una ciutat forestal d'avui... i d'ahir.

El sector fuster 1850-1950

DENIS BOGLIO

A partir dels anys setanta, la comarca del Solsonès va ser un dels referents principals de la indústria de la fusta a Catalunya, amb la implantació de la fàbrica de panells aglomerats TRADEMA. Els anys 90, s'hi va crear el Centre Tecnològic Forestal del Solsonès, que esdevingué ràpidament el Centre Tecnològic Forestal de Catalunya, impulsat pel Consell Comarcal del Solsonès conjuntament amb la Diputació i la Universitat de Lleida, posicionant la ciutat i la comarca en el mapa de la recerca i de la innovació forestal a Catalunya.

Si haguéssim de buscar una explicació a aquests dos fets, segurament en trobaríem més d'una: situació geogràfica idònia, equilibri entre recursos forestals propers i xarxa de camins i carreteres adequada, homes i dones amb capacitat de lideratge, capaços de contagiar empresaris, finançadors i polítics amb la seva visió.

El resultat és que fins el final de la primera dècada del dos mil, la comarca del Solsonès, sense tenir els recursos forestals ni els més abundants, ni els de més qualitat, ni els més accessibles, ni ser la més propera als mercats urbans, ha tingut un paper central en l'activitat productiva forestal de Catalunya.

Quins fonaments històrics pot tenir aquesta història d'amor forestal entre la comarca i els seus boscos? Sempre ha estat així? En quin moment l'economia forestal de la comarca s'ha integrat dintre de la resta de l'economia catalana? La història forestal del Solsonès difereix molt de la d'altres comarques del Prepirineu?

En aquest article intentarem donar resposta a aquestes preguntes, a través d'una anàlisi històrica de l'activitat forestal i fustera de la comarca, amb l'objectiu de fer aparèixer elements que puguin explicar la relació molt particular que té el Solsonès amb els seus boscos.

La història forestal de Catalunya, des del punt de vista de la producció de fusta i de la seva transformació i comercialització, és un camp on queda encara molt per estudiar. A la vegada que els aspectes de política forestal i de gestió de boscos públics estan relativament ben documentats, els aspectes econòmics, empresarials i de mercat relacionats amb la fusta, en particular en boscos privats, queden relativament poc estudiats, amb la notable excepció del suro. Aquest article aporta doncs elements nous de coneixement sobre el conjunt de la cadena de valor de la fusta, des de la seva producció al bosc, fins a la seva comercialització en diferents mercats, a través del cas concret del Solsonès.

L'exposició es farà en quatre parts. En la primera, es farà una introducció sobre la comarca des del punt de vista dels factors determinants de l'activitat forestal. En la segona part, estudiarem l'evolució del sector forestal i fuster a la capital de la comarca, Solsona, tant des del punt de vista de la producció forestal i el treball al bosc, com des de la transformació de la fusta a través dels oficis i les indústries de la ciutat. La tercera part està dedicada a l'anàlisi de la importància econòmica d'aquest sector, dintre de l'economia general de la ciutat, basada en les dades de les contribucions industrials i de comerç. I en la quarta i última part, compararem l'evolució del sector a Solsona, amb la que ha tingut en altres comarques del Prepirineu i Pirineu català.

Agraïm molt sincerament a l'equip de l'Arxiu Comarcal del Solsonès la seva amabilitat i ajuda a l'hora de buscar els documents i les dades que han fet possible aquest article. Agraïm igualment al Dr. Prof. Josep Pujol Andreu, catedràtic d'Història Econòmica de la Universitat Autònoma de Barcelona, els seus consells i la seva orientació.

Introducció

El Solsonès es troba al límit de la zona pròpiament pirinenca, però ha mantingut sempre una gran activitat i tradició forestal. Trobem una diferència important amb les altres comarques pirinenques en

l'estructura de la propietat forestal; als Pirineus la major part dels boscos són de titularitat pública, mentre que al Solsonès aquests representen únicament un 20%, i estan concentrats en els municipis del nord de la comarca, tocant a l'Alt Urgell. El Solsonès és una comarca rural, de difícil accés, i de poca activitat econòmica en comparació amb moltes altres comarques; l'agricultura es concentra tradicionalment en cereal i farratges d'hivern per l'absència de reg; la ramaderia hi té poca presència i l'activitat forestal, una gran importància. En tenim una descripció molt il·lustradora de l'any 1950: "comarca amesetada, exposada als freds vents del Pirineu, no té, a excepció dels seus grans boscos, cap element econòmic de primer ordre"¹. La producció es concentra exclusivament a la meitat nord de la comarca amb pinedes de pi blanc i avets a la zona alta de la serra de Port del Comte, i roures i alzines a la meitat sud de la comarca.

La fusta és un producte voluminós i pesat que requereix maquinària potent per al seu transport. El seu preu augmenta proporcionalment a la distància entre el seu lloc de producció i el seu lloc de consum. Per aquestes raons, l'accés a la xarxa de carreteres principals és un factor determinant de la producció forestal, especialment en les zones de muntanya on l'explotació ja és més costosa. Entre 1910 i 1935, la carretera principal de Manresa arriba des de Cardona cap a la capital de la comarca, Solsona, i el 1935, el Solsonès és l'única comarca muntanyosa que té el 100 % dels seus municipis connectats a la xarxa viària principal. El 1929 s'inaugura la línia regular d'autobusos Manresa - Solsona. Podem suposar que a partir d'aquesta data, la carretera té un estat prou estable i compacte perquè els camions de transport puguin circular normalment.

Les grans obres hidràuliques tindran un impacte gran a la comarca, però posterior al nostre període d'estudi: el pantà de Sant Ponç es va començar l'any 1949, per la Confederació Hidrogràfica dels Pirineus Orientals. Es va inaugurar una primera vegada l'any 1954 i definitivament va entrar en funcionament l'any 1964.

1 Geografía Económica de Cataluña, Cortada Reus F., Barcelona 1950

Evolució de la indústria i del comerç de fusta a Solsona

L'anàlisi que proposem ara es basa en la *Estadística Administrativa de la Contribución Industrial y de Comercio*, font d'informació relativament fiable i molt interessant per als estudis econòmics. Ens dóna una sèrie gairebé completa² amb la informació següent: nom complet dels contribuents, ofici o negoci, adreça del mateix i import de la contribució pagada aquest any. Començarem per una descripció del sector fuster, seguit per un repàs ràpid de l'evolució general d'aquest sector durant el període, i després una anàlisi més detallada seguint una cronologia temporal.

Grup de llenyataires. Anys 30. ACS, Fons Ajuntament de Solsona

Considerem aquí com a sector fuster totes les activitats productives, comercials, de transformació o de distribució que utilitzaven la fusta com a matèria primera. Molts treballs han utilitzat una part de la Contribució Industrial (CI) com a base per a estudis sobre la industrialització, sigui local, regional o estatal, en particular en el seu apartat dedicat a la Indústria de Fabricació (Carreras 1985, Maluquer 1994, Nadal 1987). No només considerem la indústria de fabricació, secció 5 de la CI, sinó també la resta de les activitats relacionades amb l'ús de la fusta en les seccions sobre Indústria (1a), Comerç (2a), Professions (3a), i Arts i Oficis (4a).

La classificació de les diferents activitats dintre de la CI varia d'un any a l'altre, amb canvis importants a partir dels anys 1910. Per aquesta raó ens ha semblat més pertinent agrupar-les en les 5 categories següents:

MADERA

- *Almacenistas de madera*
- *Maderas de construcción*
- *Maderas extranjeras para carpintería*
- *Maderas extranjeras para la construcción de envases*
- *Maderas de derribos*
- *Tiendas de objetos de madera*
- *Tratantes en corteza de árboles*

COMBUSTIBLES

- *Almacenistas de leñas*
- *Almacenistas de carbón vegetal*
- *Carbón vegetal*
- *Carbonerías o tiendas no comprendidas en clase superior, donde se vende al por menor carbón de todas clases y astillas sin leñas*
- *Leñas y carbones*

MUEBLES

- *Almacenistas*
- *Muebles de lujo y de adorno o colgaduras de todas clases*
- *Muebles y adornos o colgaduras de todas clases en los cuales se venden o alquilan nuevos o usados*
- *Muebles de lujo, nuevos o usados*
- *Muebles nuevos de maderas finas*
- *Muebles de madera de pino en blanco o pintado*
- *Muebles usados de todas clases*
- *Constructores de mesas de billar*
- *Constructores de instrumentos músicos de aire o de cuerda*
- *Constructores de pianos, arpas, órganos y armoniums*
- *Fabricas de dominós*

INDUSTRIA

- *Molinos de corteza de árbol*
- *Sierras sin fin*
- *Sierras circulares*
- *Cuchillas destinadas a chapear*
- *Sierras alternativas de una hoja destinadas a chapear*

² Pel període 1850-1950 i la ciutat de Solsona, falten els anys 1850, 1871, 1874, 1875 i 1934. Estan disponibles dintre de la Sèrie Hisenda a l'Arxiu Comarcal del Solsonès

- *Fábricas de serrar madera*
- *Talleres de carpintería y ebanistería mecánicos*
- *Fabricas de molduras y marcos dorados, plateados, pintados o barnizados*
- *Fabricas de lanzaderas para telares con motor de agua o vapor*
- *Sierras que trabajan en dichas fabricas para su uso propio*
- *Fabricas de hormas para el calzado, con motor de agua, vapor, etc.*
- *Talleres mecánicos para la fabricación de rodetes, canillas, husos y demás accesorios de madera para la fabricación de hilados y tejidos*
- *Talleres de labrar maderas*
- *Talleres de tornería en maderas*
- *Talleres destinados a cortar ballenas*
- *Talleres mecánicos de aserrar maderas*
- *Talleres de aserrar maderas*
- *Fabricas de rodetes, canillas, husos y demás accesorios*

OFICIOS

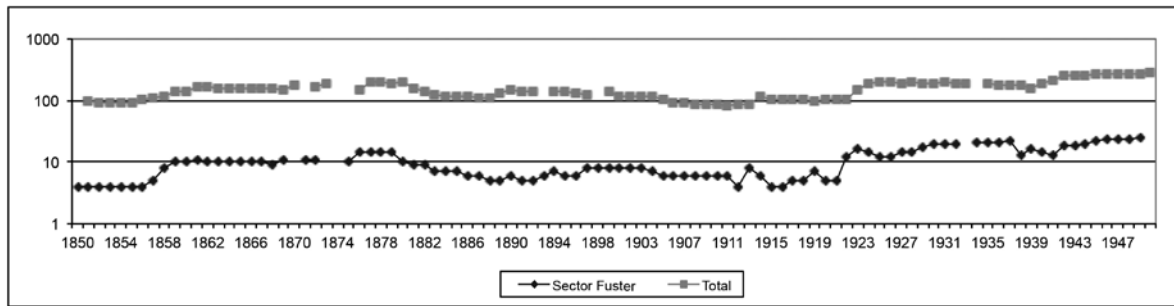
- *Carpinteros*
- *Carpinteros de obras de fuera o de armar*
- *Carreteros*
- *Ebanistas*
- *Ebanistas, silleros con taller y tienda*
- *Ebanistas, silleros con taller sin tienda*
- *Ebanistas silleros y tapiceros que construyen toda clase de muebles dorados y tallados*
- *Ebanistas silleros y tapiceros que construyen toda clase de muebles de maderas finas*
- *Tallistas*
- *Cofreros*
- *Torneros*
- *Toneleros*
- *Silleros*
- *Ensambladores*
- *Doradores*
- *Pintores*
- *Calafateadores*
- *Embaladores*
- *Constructor de zuecos, hornas y lanzaderas*
- *Coloreros*
- *Guitarreros*
- *Jauleros*
- *Charolista de maderas*

- *Cajeros*
- *Constructores de pipas, cubas y cubetas y de aros de duelas*
- *Cuberos*
- *Talleres de hormeros a mano y los que hacen zuecos y lanzaderas*

Finalment hem de destacar que una part de l'activitat forestal queda fora del abast de les CI. Les colles de producció forestal, de treballadors al bosc, podien ser de la comarca o podien venir d'altres indrets de Catalunya. No queden inclosos dins de les CI. de Solsona. Tampoc no podem estimar el volum d'activitat relacionat amb el transport de la fusta, tant del bosc fins a les serradores i fusters, com des de Solsona fins a altres ciutats de Catalunya. Segurament era una activitat intensa, en particular a partir dels anys 30, però no entra dintre de la nostra anàlisi.

Visió de conjunt

Si considerem l'evolució general del sector fuster sobre el conjunt del període 1850-1950, observem que segueix una dinàmica molt semblant a la resta de sectors de l'economia comarcal, marcada per dos factors principals: la connexió del Solsonès a les xarxes principals de carreteres, i l'electrificació de la ciutat de Solsona en el primer quart del segle XX. En la dècada de 1850 trobem un nombre molt reduït d'empreses i fins l'any 1870, malgrat un augment sensible, només hi trobem fusters i torners, pel consum local de la ciutat exclusivament. Entre 1870 i 1890, apareixen els primers constructors de carreteres, indústria de primera importància per a produir i reparar les rodes de vehicles que encara no són de metall, així com una activitat significativa de venda de fusta que suposem per un mercat fora de la comarca. A principi dels anys 1910 apareixen les primeres serradores mecàniques, però fins a la meitat de la dècada de 1920, el sector fuster segueix sent un sector petit dintre de l'economia de la ciutat, representant entre un 3% i un 4% del total de les contribucions. L'any 1923, una sèrie de serradores noves inicien les seves operacions i comença un període de 15 anys d'expansió important i ràpid del sector, trencat per la Guerra Civil. L'any 1943 torna a començar un nou període d'expansió que durarà fins el 1950.

Evolució del nombre de contribuents del sector fuster i total, Ciutat de Solsona, 1850-1950.

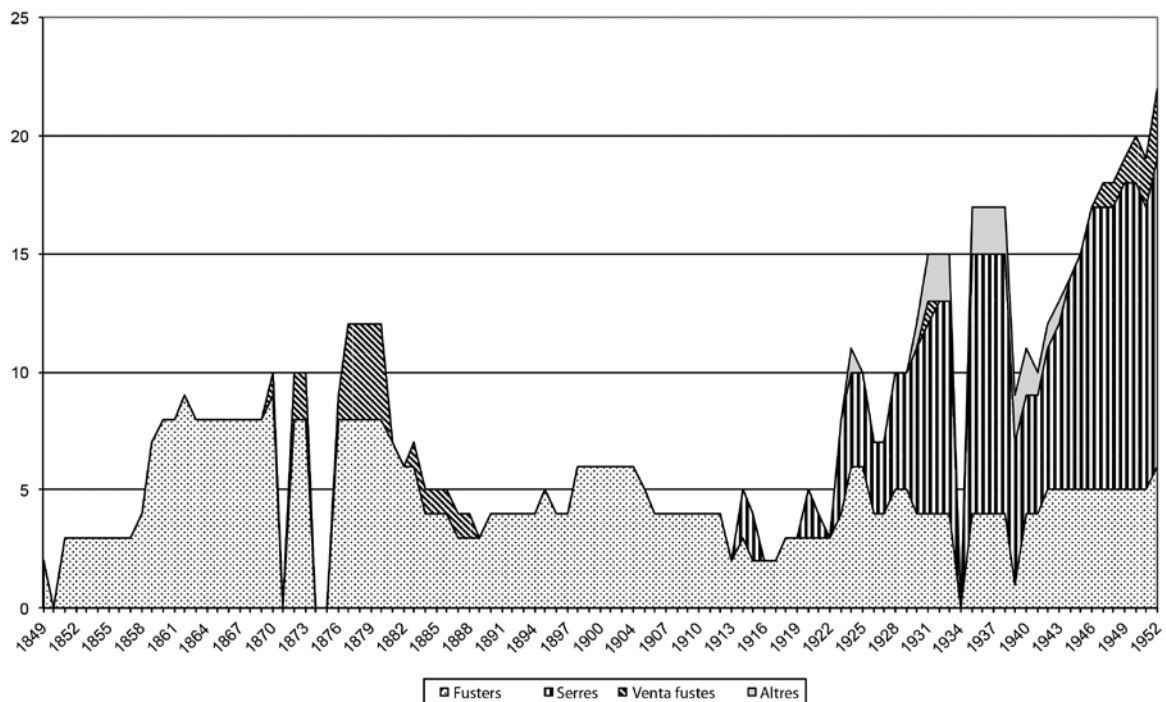
Si mirem ara l'estructura del sector de la fusta, veiem que durant molts anys Solsona ha mantingut una estructura poc diversificada, constituïda gairebé exclusivament per fusters, fins a l'electrificació de la ciutat, que farà possible l'establiment de serradores. La transformació de la fusta que s'hi fa durant aquest període segueix sent simple: fusta en roll o serrada per a l'ús local dels fusters i la demanda pròpia de la ciutat i, a partir dels anys 1920, bigues i taulons per subministrar les indústries de la construcció i de la segona transformació d'altres comarques (persianes, embalatge per a fruita, travesses de ferrocarril, etc.).

1851-1858: situació de partida

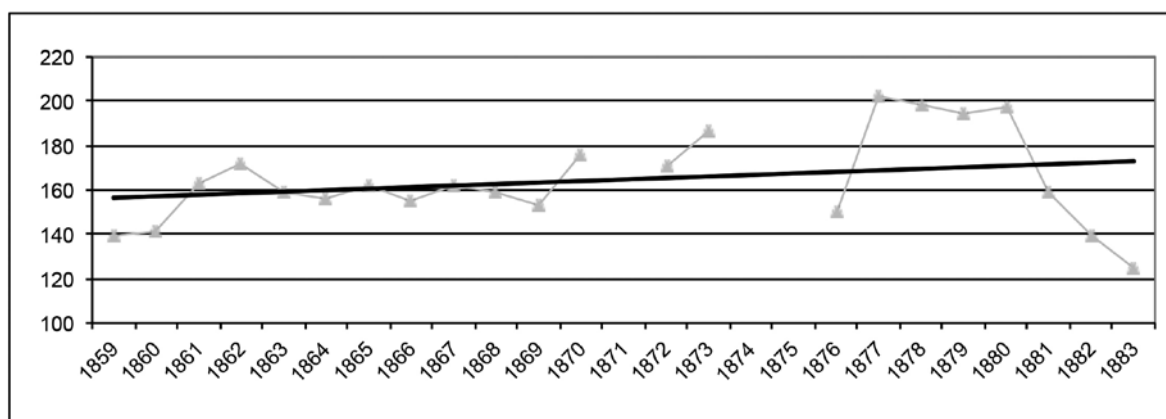
Solsona compta en aquest moment entre 200 i 400 veïns (216 registrats al 1851, i 419 al 1858), i el seu sector fuster en aquest moment abasteix exclusivament la demanda local. Tant el treball al bosc (tala,

transport) com la transformació de la fusta (serratge, torneria) es fan a mà, i les necessitats són limitades. La deficiència de la xarxa de transport, tant principal com secundària, fa que sigui molt difícil transportar la fusta a grans distàncies i tant l'explotació com la transformació es basen en la demanda local. Les serradores existents no estan dins de la ciutat sinó en les valls rurals, instal·lades juntament amb molins sobre els rius principals de la comarca. Treballen amb dependència de la disponibilitat d'aigua durant els mesos plujosos de l'any i durant el desgel. Són molt rudimentàries, amb un desgast molt important de les seves peces, i la seva productivitat és limitada.

El pes del sector fuster dintre del conjunt de l'economia de Solsona és poc significatiu, i varia entre l'1,55% (1857) i l'1,78% (1854). Si mirem la proporció de contribuents del sector en canvi, veiem que el seu pes relatiu és superior i que representa

Evolució del nombre de contribuents del sector fuster, Solsona, 1848-1952

Evolució del nombre total de contribuents, CI, Solsona, 1859-1883.

entre el 3,7% (1857) i el 4,35% (1853). Estem davant d'un sector intensiu en mà d'obra però que genera poc valor afegit, en comparació amb altres activitats comercials o industrials de la ciutat.

Fusters: *Pablo Corominas (Adreça desconeguda, registrat fins 1860), Jose Puiggali Però (C/ San Lorenzo, registrat fins 1886), Ramon Morist (C/ San Miguel, registrat de 1851 fins 1867), Acisclo Ribera (C/ Llobera, registrat de 1857 a 1882), Jose Baltandra (C/ Llobera, registrat de 1858 a 1883)*

Torners: *Pablo Morist (C/ San Cristobal, registrat de 1851 a 1883)*

1859-1883: creixement lent però regular del sector

A mitjans de la dècada de 1860, el nombre de veïns censats passa d'uns 400 a 600. Recordem que el cens no es feia ni de manera regular ni de manera exhaustiva, i més que una xifra exacta, dóna una idea de la tendència de l'evolució de la població. L'any 1879 l'estadística comença a recollir el nombre d'habitants (2.671). El nombre de contribuents puja igualment fins a estabilitzar-se a uns 200 entre 1877 i 1880. Després i durant gairebé 10 anys, el nombre de contribuents disminuïa de manera significativa. La tendència és no obstant això positiva, i podem fer dues hipòtesis: un creixement de població que genera un creixement econòmic de la ciutat durant aquest període, i/o un enduriment del control i una ampliació de la base impositiva d'activitats econòmiques censades i taxades.

En aquesta època, el cobrament de la Contribució Industrial no està del tot estandarditzat i és freqüent que en municipis petits, poc controlats per l'autoritat fiscal provincial, la recaptació es pugui veure influenciada pel zel del funcionari municipal encarregat del padró de contribuents, o per una necessitat puntual

de tresoreria addicional per part de l'ajuntament. L'augment general que observem dels anys 1877 al 1880 es veu reflectit igualment pel sector forestal amb uns contribuents que no apareixen ni abans ni després (culleres i magatzems de fusta). Mirant simplement aquests, podríem fer la hipòtesi que en aquests anys una o diverses subhastes importants de fusta al Solsonès han pogut generar una activitat de compravenda i transformació excepcional. Però considerant que aquest augment s'observa no només pel sector fuster sinó pel conjunt de l'activitat econòmica, el més probable és que sigui degut a l'activitat recaptatòria pròpia de l'ajuntament, per la taxació d'activitats temporals de negocis no basats a la ciutat (magatzems de fusta), o per la inclusió dintre de la base de contribuents de noves activitats abans no taxades.

Si mirem el valor de les contribucions, el sector fuster representa entre el 2,7% (1859) i el 6,39% (1883). És sobretot a partir de 1872 que la mitjana supera el 5%, i veiem com aquest sector ha doblat el seu pes dintre del conjunt de l'economia de la ciutat, consolidant-se com un sector estable, tot i que segueix sent molt reduït davant de les activitats més importants de venda i distribució d'aliments o de gènere, per exemple. Quant al nombre de contribuents, els del sector fuster representen en aquest període entre el 5,76% (1859) i el 7,73% (1879).

Fusters: *Miguel Parcerisa (C/ Llobera, de 1859 a 1880), Pedro Culell (C/ San Juan, 1859 a 1881), Pedro Besora (C/ Castillo, 1860 a 1876), Pedro Reigt (C/ San Roque, 1861 a 1869), Jose Solsona Estany (C/ Buey, 1862 a 1883), Ramon Marabro (C/ Castillo, 1868 a 1870), Agustin Roure Algue (C/ Castillo i C/ Llobera, 38, a partir de 1900, de 1883 a 1930), Antonio Rafart*

Auge (C/ Regata, de 1877 a 1912), Antonio Puiggali Però (C/ San Lorenzo, de 1870 a 1893).

Carreters: *Ramon Sole Cornudella (C/ San Lorenzo, de 1877 a 1929).*

Torners: *Salvador Capdevila (C/ Castillo, de 1860 a 1882).*

Negocis de venda de (objectes de) fusta: *Juan Sole Masonis (C/ Castillo, objectes de fusta, 1870 a 1880), Benito [Circuns] (magatzem de fusta, 1872-1873), Baudilio Sole (P. Dominicos, culleres de fusta, de 1877 a 1880), Esteban Serola (C/ Llobera, culleres de fusta, de 1877 a 1880), Antonio Costa (C/ Castillo, magatzem de fusta serrada, de 1877 a 1880), Agustin Xarpell (C/ San Juan, compravenda de fusta, de 1883 a 1888).*

1884-1913: premodernitat, una revolució industrial a foc lent

És un període segurament difícil per la ciutat, que perd habitants (2.360 censats el 1884, 2281 el 1902, 2481 el 1913) i la meitat dels seus contribuents (115 el 1884, 145 el 1890, 116 el 1902, 88 el 1913). Mentre entre els anys 1860 i 1880 Solsona comptava amb una desena de fusters, en aquest període n'hi ha 4 o 5. Veiem també com alguns negocis van passant d'un membre de la família a un altre (Carreras Bonany, o com certes famílies podem tenir diferents membres treballant en el sector fuster: Puiggali).

La part del sector fuster dintre de l'economia de la ciutat baixa significativament i a partir de 1889, torna a establir-se a menys del 5% del conjunt de contribucions, situació que no canviarà fins els anys 1920. Fins i tot el nombre de contribuents del sector fuster passa a ser inferior al 5% entre 1889 i 1899. Estem davant d'un sector de l'economia molt reduït, significativament debilitat en comparació amb el període anterior, i que fins la primera guerra mundial no dóna cap signe de recuperació o d'expansió. Si ho mirem des del punt de vista de la producció forestal, ens indica que fins aquest moment, el Solsonès no és una comarca ni de consum ni de transformació de fusta. Partint de la hipòtesi que la comarca en aquest moment té una extensió de boscos important i és productora de fusta, hem de suposar que la gran majoria de la fusta que s'hi produeix, s'envia sense processar cap al Bages per a la seva transformació, generant llocs de treball al bosc pels fustaires i obrers agrícoles, però amb poc valor afegit per a la indústria

i l'erari de Solsona.

Fusters: *Ramon Casserras Bonany (C/ Tercerias, de 1890 a 1892), Pedro Carreras Bonany (C/ San Cristobal, de 1893 a 1895), Celedonio Puiggali Carrera (C/ San Lorenzo, de 1894 a 1904), Ramon Reig Padulles (C/ San Juan, de 1895 a 1905), Jaime Argemi Pla (C/ San Miguel, de 1898 a 1903), Adrian Corominas Jou (C/ San Juan, de 1898 a 1914 i 1925), Salvador Ubach Benet (C/ Llobera, de 1904 a 1912).*

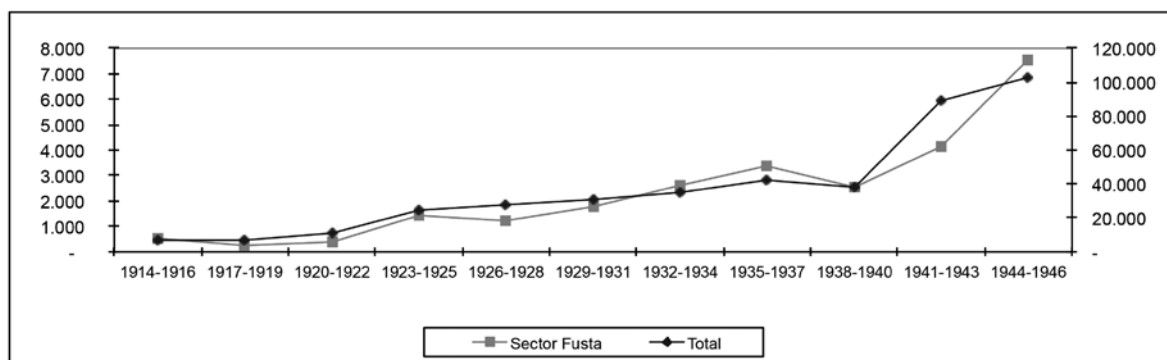
Torners: *Jose Morist Llord (C/ San Cristobal 2, de 1884 a 1914).*

1914-1946: la industrialització de Solsona

Pel que fa a l'estat espanyol i en general pel sector forestal i fuster, la primera guerra mundial va representar una oportunitat important de creixement. Les necessitats sense fi de les nacions en guerra van provocar un doble moviment en el mercat al sud dels Pirineus: un esgotament de les importacions de fusta i un augment ràpid dels preus. La major part de la fusta de construcció i una part molt important de la fusta de fusteria s'importaven, principalment d'altres països europeus. Aquestes importacions van disminuir de manera brutal a partir de 1915 i, malgrat que durant i just després de la guerra els Estats Units, Itàlia i Cuba van compensar en part aquesta disminució, la guerra va provocar en el mercat de la fusta unes tensions importants, que van tenir com a conseqüència a curt termini un augment dels preus de la fusta i, a mig termini, una inversió important en maquinària de processament de la fusta (serradores i tallers de fusteria). Tot això en un moment en el qual la demanda de fusta a l'àrea urbana i peri-urbana de Barcelona està en ràpid augment pel creixement urbà, per l'augment de les exportacions agrícoles, i per l'expansió de les necessitats de la indústria.

Corresponent amb aquest període, també trobem la integració del conjunt de municipis del Solsonès a la xarxa de carreteres principals (1925-1935), i l'electrificació progressiva dels nuclis dels pobles, gràcies a l'explotació dels salts d'aigua i més endavant dels embassaments.

Tenim doncs una sèrie d'elements estructurals i conjunturals que reforcen la demanda de fusta a Catalunya i constitueixen les bases de l'expansió industrial del sector fuster a Solsona, com a proveïdora de matèria primera, sense processar, però també, i de manera progressivament creixent, processada, cap als

Evolució de les CI del sector fuster (escala esquerra) i totals (escala dreta) de Solsona, en pessetes. Mitjanes triennals per 1914-1946.

mercats del Bages i de l'àrea urbana de Barcelona. Apareixen les serradores i tallers de serrar fusta i les primeres màquines de vapor, que permetran un augment exponencial de la productivitat.

Les primeres serres que apareixen a Solsona l'any 1914 són les de cinta sense fi, de 44 cm i 110 cm. A partir de l'any 1923 s'instal·len les primeres màquines planejadores i de foradar, i és a partir dels anys 40 que veiem les primeres màquines potents, descrites en Cavalls Vapor. Els impulsors de la indústria fustera són a vegades fusters que amplien el seu taller per instal·lar-hi les màquines automàtiques (Mosella, Rafart, Casserras), i a vegades empresaris de la ciutat que tenen altres activitats (Reig Padullés, que el 1928 instal·la una serra de 100 cm i ja és propietari de diversos salts d'aigua per a producció d'electricitat, i d'un molí fariner). En aquest període, amb l'arribada de l'electrificació que permet la instal·lació de màquines automàtiques molt més potents que les anteriors (hidràuliques o a mà), la productivitat industrial fa un salt endavant molt important. Es fa difícil per a les antigues serradores de muntanya, instal·lades juntament amb molins o directament sobre salts d'aigua, de mantenir la seva activitat. Fins els anys 60 en quedaran algunes d'actives als Pirineus per la seva situació en valls poc accessibles, però el moviment general és de concentració de les indústries dins o al voltant dels nuclis dels pobles. L'any 1940, un inventari de serradores a la província de Lleida³ en situa a la comarca només dues fora de Solsona, les dues a Sant Llorenç de Morunys.

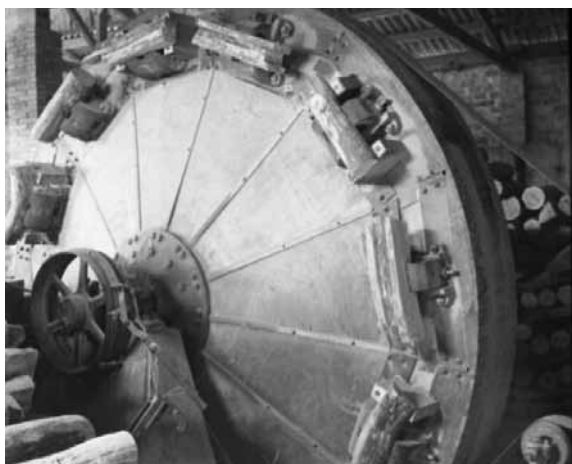
L'economia de la ciutat creix de manera sostinguda a partir del principi de la dècada dels anys 20 i el

sector fuster segueix les pautes d'aquesta evolució, amb una acceleració important a partir dels anys 40. Observem que entre els anys 1931 i 1938, el sector de la fusta representa més del 10% dels contribuents de la ciutat, i és en aquest moment que realment estem davant de la fase de consolidació com a sector important econòmicament. La guerra civil afecta al sector fuster més que a d'altres; la seva proporció dintre de l'economia de la ciutat disminueix temporalment, però a partir de 1940 es torna a consolidar i seguirà creixent de forma regular fins el 1950.

Dins d'aquest període, podem separar tres fases: del 1914 al 1922, tot i ser els inicis de la industrialització i instal·lar-se a Solsona les primeres serradores, la ciutat té una població estable i el nombre de contribuents es manté al voltant dels 100. En canvi, l'any 1923 és testimoni d'un canvi de tendència i en els tres anys següents, el nombre de contribuents es dobla fins als 200, xifra que es manté estable fins l'any 1940, amb un descens temporal els anys 1938-1939 a causa de la guerra civil. A partir del 1941 i fins el 1950, el nombre de contribuents segueix augmentant i arribarà quasi als 300. El sector fuster de la ciutat reflecteix aquest moviment general.

Proporció del sector fuster en les CI total, en valor i en contribuents. Solsona, mitjanes triennals per 1914-1946.

Fusters: *Antonio Rafart Solanellas (C/ Regata 14, de 1914 a >1950), Miguel Muxí Balletbó (C/ Castillo 23, de 1918 a 1925), Jose Mosella Isanta (C/ San Pedro 5, de 1923 a 1941), Pedro Bajona Llorens (C/ San Lorenzo, de 1924 a 1933), Adrian Corominas Foré (C/ Castillo 24, 1924), Ramon Bonany Sahis (C/ Regata 9, 1928-*

Serradora. ACS, Fons Vicens

1929), *Jaime Roure Torres* (C/ Llobera 38, de 1931 a 1938), *Juan Rafart Solanellas* (C/ Llobera 57, de 1935 a >1950), *Jose Corominas Comellas* (C/ Castillo 24, de 1940 a >1950), *Lluís Cots Massana* (C/ Castillo, 1942-1943), *Jaime Bantoldra Obach* (P/ Campo, de 1942 a >1950), *Miguel Viles Casals* (P/ San Juan 13, de 1944 a >1950).

Carreters: *Ramon Pallares Canal* (Carretera, de 1923 a >1950), *Pedro Sole Valls* (Puente, de 1923 a >1950), *Jose Jane Serra* (Carretera, de 1930 a 1941), *Enrique Roca Rubinat* (C/ San Cristobal 8, de 1940 a >1950), *Jaime Roure* (de 1943 a >1950).

Carboners (fabricació i/o venda): *Jaime Vilagines Grau* (1914), *José Mascaró Mases* (C/ San José 7, de 1915 a 1938), *Domingo Sorribes Pastiny* (C/ Castillo 33, 1922), *Pedro Espinal Bauló* (C/ Basella, de 1924 a 1929, amb el seu fill a partir de 1925), *Jaime Espinal Rodellas* (Carretera, de 1930 a 1933), *Joaquim Bascones Grau* (P/ Dominicos, de 1938 a 1942), *Fidel Sala Aymerich* (C/ Manresa, de 1943 a 1946)

Serradors: *Ramon Torregasa Muxi* (Afueras i P/ Moreras el 1920, 1914-1915 i 1920), *Miguel Muxi Ballebo* (C/ Castillo 23 fins 1922 i San Pablo 25 després, de 1920 a 1925), *Jose Mosella Isanta* (C/ San Pedro 5, de 1923 a 1941), *Ramon Bonany Sahis* (C/ Regata 9, 1928-1929), *Antonio Rafart Solanellas* (C/ Regata 14, de 1928 a >1950), *Agustin Roure Algue* (C/ Llobera 28, de 1923 a 1929), *Jose Grañe Vilalta* (Afueras, 1926-1927), *Ramon Pallares Canal* (C/ Sanaiuja, de 1930 a >1950), *Jose Jane Serra* (C/ Basella, de 1930 a >1950), *Jose Reig Padulles* (P/ Moreras, de 1928 a 1947), *Juan Rafart Solanellas* (C/ Llobera 57, de 1935 a 1938), *Jaime Roure Torres* (C/ Llobera 28, fins 1950, C/ Castillo 42 després, de 1931 a >1950), *Celedonio*

Pla Blanch (Carretera, de 1923 a 1925), *Jose Melet Antich* (C/ Manresa, 1943-1944), *Ramon Miralles* (P/ Campo, de 1942 a >1950), *Jaime Bantoldra Obach* (P/ Claret 42, de 1944 a >1950), *Mauricio Majó Font* (C/ Manresa, 1944-1945), *Miguel Viles Casas* (C/ San Juan, de 1945 a >1950), *Jose Viladrich Viladomat* (C/ Tora, 1945-1946), *Jose Corominas Comellas* (de 1946 a >1950).

Distribució: *Celedonio Pla Blanch* (Carretera, Venda de fusta, 1931), *Pedro Mosella Isanta* (C/ Llobera 35, Venda d'arbres, 1924), *Domingo Queralt Reig* (C/ Castillo 23, Venda de mobles, de 1930 a 1940, i ebenista de 1931 a 1943).

1947-1950: la consolidació del sector fuster com a pilar de l'economia de la ciutat

Hem vist que les bases de la industrialització del sector fuster a Solsona es van establir entre el 1923 i la guerra civil, que va marcar una parada en la tendència, però que a partir dels anys 1940, la consolidació del sector segueix. Els últims anys de la dècada dels 40, el sector de la fusta s'estableix com un sector clau de l'economia de la ciutat de Solsona, tant pel nombre de contribuents que representa, com pel volum de contribucions que aporta a l'erari públic.

La fase d'expansió urbana i industrial que viu Solsona, la viu la resta de Catalunya al mateix temps i la demanda de fusta i productes fusters és important i sostinguda. S'inverteixen importants capitals de Barcelona en aquest període en zones productores dels Pirineus i, al mateix temps, veiem la instal·lació d'una primera fàbrica industrial a Solsona: *Maderas Vimel SA*, amb un taller d'una dimensió considerable en comparació amb les instal·lacions existents a la ciutat (i la província) en aquest moment (30 CV contra 5 CV pel taller més important de la ciutat fins ara, que passen a ser 60 CV el 1948).

La ciutat compta en aquest moment amb diverses colles de treballadors forestals que operen durant gairebé tot l'any produint fusta per les indústries locals, però igualment per moltes indústries del Bages, de l'Anoia, i del Vallès. Cada dia surten diversos camions plens de fusta cap a aquestes indústries de transformació; fusta en troncs o transformada en bigues, taulons i llistons pels tallers de Solsona. Les obres del Pantà de Sant Pons generen també una demanda important. En aquests anys, Solsona exporta fusta a Súria, Barcelona, Manresa, Mollerussa, Sabadell, Terrassa, les Borges

Interior de la serradora *Vimel*. ACS, Fons Vicens

Blanques, Balsareny, l'Hospitalet, Sant Vincenç dels Horts, Callús, Molins de Rei, Castellbell i el Vilar, Gironella, les Bordes, Calaf i Berga⁴.

El 1947, la instal·lació de *Maderas Vimel S.A.* provoca un canvi en l'estructura econòmica del sector fuster a la ciutat. Fins ara la part de contribucions dintre del total de la ciutat havia estat inferior a la part dels contribuents del sector: era un sector intensiu en mà d'obra i amb poc valor afegit. La situació s'inverteix el 1947 i, gràcies a les serradores, el sector passa a doblar el seu pes en l'economia de la ciutat, arribant a representar el 18% de les CI de Solsona el 1950. En el mateix període de temps, la proporció de contribuents segueix estable, entre 8% i 9%. Tenim aquí un punt d'inflexió important on el sector fa un salt endavant en la transformació de la fusta de la comarca, mantenint-hi una part molt més important

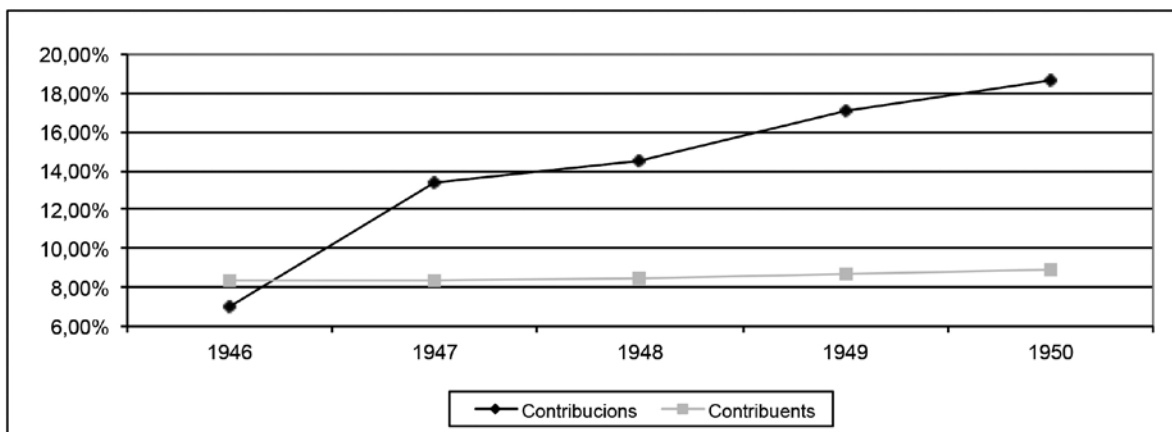
del valor afegit, que fins aquí se n'anava fora.

Serradors: *Maderas Vimel* (C/ Tora, de 1947 a >1950), *Ramon Reig Moncunill* (P/ Moreras, 1948-1949), *Manuel Casseras Montaner* (C/ Manresa, de 1940 a >1950), *Jose-Maria Reig Oller* (P/ Moreras, de 1950 a >1950).

Venda (i distribució): *Ramon Sola Planes* (C/ Castillo, venda de fustes, de 1947 a >1950), *Ramon Pera Codina* (de 1950 a >1950).

Solsona, un cas apart?

Compararem aquí l'evolució del sector fuster de Solsona, com l'hem anat descrivint en el capítol anterior, amb l'evolució que ha seguit en altres capitals de comarques: la Seu d'Urgell, Sort i Berga, i amb l'evolució general que ha seguit el sector en l'economia de la província de Lleida.

Proporció del sector fuster en les CI total, en valor i en contribuents. Solsona, 1946-1950.

4 Fons Ramon Pera. Arxiu Comarcal del Solsonès

Camió carregat de fusta, davant de Cal Silo. Anys 40. ACS, Fons Vicens

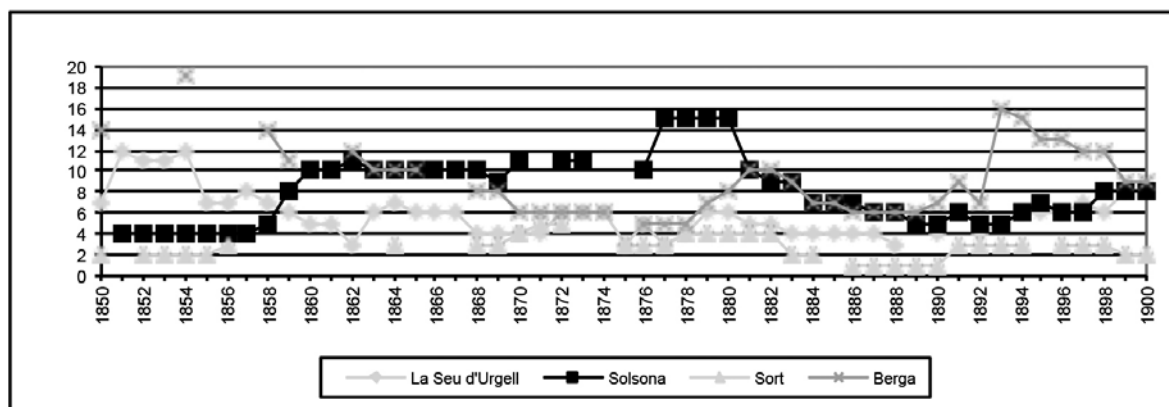
Evolució general en la segona meitat del segle XIX: Solsona destaca entre 1860 i 1890

En el període 1850-1900 s'obre una situació mitjana per la ciutat de Solsona. A partir de mitjans de 1850, tant la Seu d'Urgell com Berga veuen disminuir els seus contribuents del sector fuster, quan al mateix temps a Solsona passa justament el contrari. Fins el final de la dècada 1880, Solsona és la que té més artesans i industrials fusters i, solament Berga torna a superar-la en els últims 20 anys del segle XIX. En acabar el segle, aquestes 3 ciutats tenen un sector fuster d'una dimensió molt semblant, fet que sorprèn, perquè en aquest moment, Solsona té una població molt més reduïda que la Seu d'Urgell o Berga. La ciutat de Sort segueix una dinàmica diferent, amb un sector fuster molt petit i estable en tota la segona meitat del segle XIX.

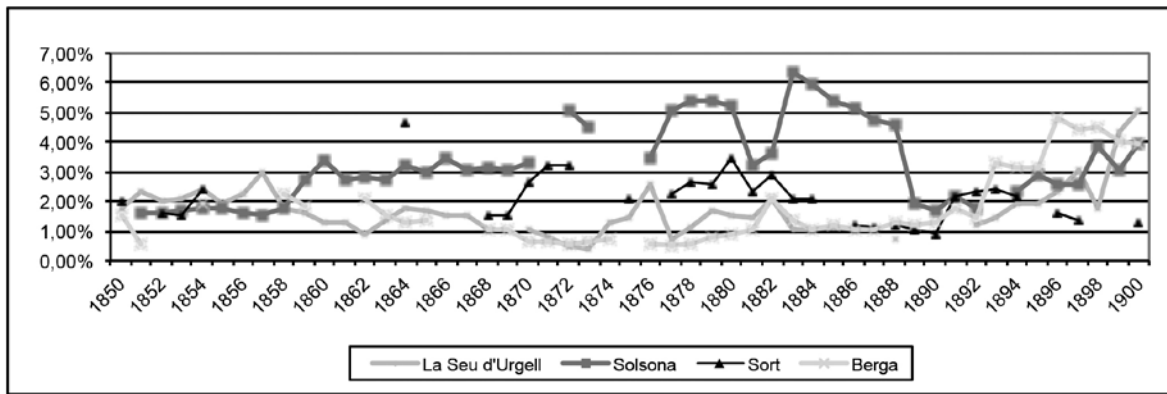
Com hem vist anteriorment, en aquesta època, la recaptació de les contribucions industrial i de comerç

és lluny de ser sistemàtica. Una hipòtesi per provar d'entendre aquest nombre important de contribuents fusters a Solsona seria una deficient recaptació o un padró de contribuents que no estava regularment posat al dia en les altres ciutats. Però també hem de considerar el fet que aquesta tendència es manté en períodes llargs, en els quals el més probable sigui que els responsables de la recaptació hagin canviat diverses vegades. Una altra hipòtesi seria vincular el nombre de contribuents a la producció forestal de la comarca, suposant que per tenir més boscos privats al Solsonès, la producció hi és més fàcil que en altres zones i, a més producció, més transformació o indústria local. Aquesta hipòtesi podria justificar-se en el cas de l'Alt Urgell, que té una gran majoria de boscos públics, en un període marcat pel control creixent de l'administració forestal sobre la producció. Però en el cas del Berguedà, l'estructura de propietat és més semblant a la del Solsonès, amb boscos públics al nord i privats al sud, i una comunicació més fàcil amb les ciutats del sud de la comarca. No tenim arguments forts per suposar que els factors que afecten a la producció forestal siguin molt diferents entre el Solsonès i el Berguedà.

Ara que hem analitzat el sector fuster en relació amb el número de contribuents, veient que Solsona destaca de ciutats més grans, farem una comparació entre les ciutats des del punt de vista de la importància del sector dintre de l'economia local. Fins el principi de la dècada 1860, pel que fa a les 4 ciutats considerades, el sector fuster té un pes insignificant, situant-se al voltant del 2% del total de CI. Després s'obre un període en què el sector perd pes relatiu a Berga i a la Seu d'Urgell, i es manté prop de l'1% fins el 1893, al mateix temps que a Sort i a Solsona,

Evolució comparada del nombre de contribuents del sector fuster, 1850-1900

Evolució comparada de les CI del sector fuster dins el total de CI. 1850-1900

segueix una tendència positiva i arriba a situar-se entre el 5 i el 7% durant la dècada de 1880 a Solsona. A principi del 1890, torna a estar en el 2% pel conjunt de les 4 ciutats i fins el final del segle va creixent fins el 4%. Tot i ser evolucions diferents, amb amplituds i ritmes diferents entre les ciutats, estem davant de variacions molt petites, i el sector fuster no és significatiu per a cap de les 4 ciutats.

Solsona de nou destaca per l'estabilitat més gran del seu sector fuster, que tot i ser una part petita de la seva economia, no pateix l'apatia que s'observa a Berga i la Seu d'Urgell entre 1860 i 1890.

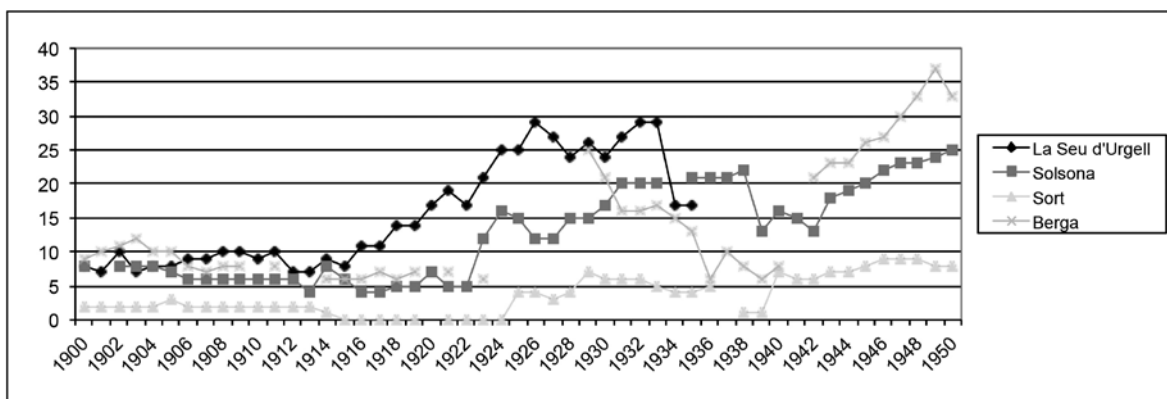
Evolució general al segle XX: una industrialització tardana però més duradora

Fins la primera guerra mundial, i seguint la tendència del final del segle XIX, podem observar que el sector de la fusta és estable i es manté en nivells similars per Solsona, Berga i la Seu d'Urgell. En canvi Sort gaudeix de la mateixa estabilitat però amb un nivell mínim (2 fusters). A partir del final de la primera guerra mundial, les 4 ciutats segueixen una dinàmica similar, a diferència de la segona meitat del segle XIX, però amb amplituds diferents. La Seu d'Urgell és la

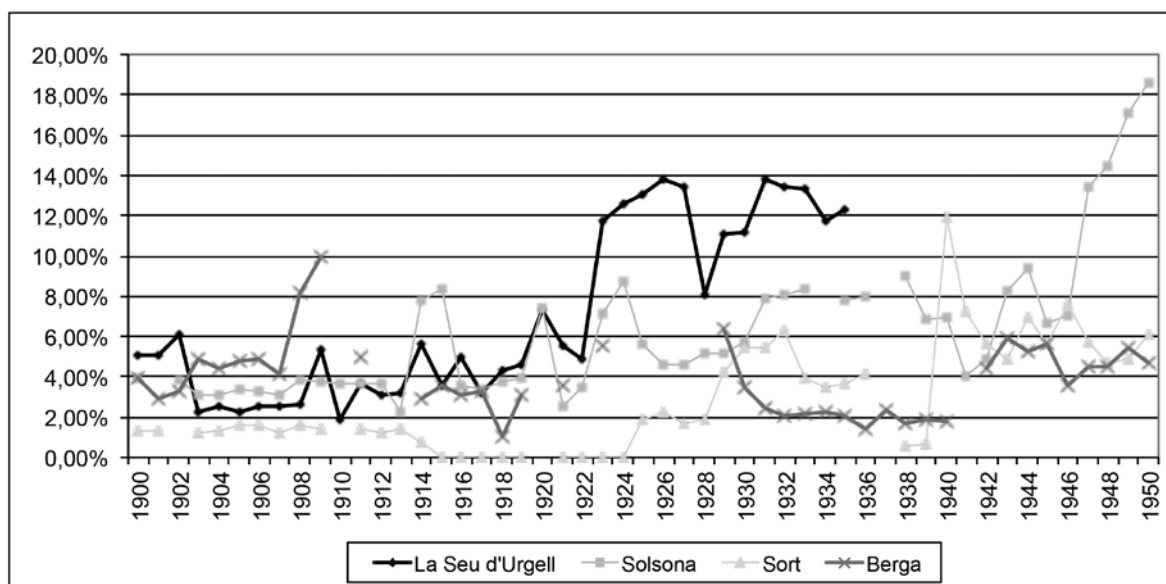
primera que comença la seva industrialització intensa del sector fuster, ja des del 1916. Berga i Solsona, en canvi, comencen la seva industrialització uns anys després, a partir dels anys 1923-1934. Solsona es queda una mica enrere, però entre el 1935 i el 1941 supera la resta. A partir del 1942, Berga té una expansió més ràpida i supera Solsona fins el 1950.

La ciutat de Sort segueix aquest patró general, amb un període "mort" entre el 1915 i el 1925, sense cap comerç o indústria de la fusta. Però en el mateix període, la producció forestal al voltant de Sort i en les seves valls no presenta cap disminució significativa. Simplement la ciutat es torna una localitat de pas per la fusta que baixa dels Pirineus per la Noguera i, en lloc de transformar-la, la fa venir des d'altres pobles de la comarca.

Veiem doncs que Solsona segueix la dinàmica general econòmica de la resta de ciutats, però que manté una estabilitat més gran del seu sector fuster. Podem formular diverses hipòtesis quant a la industrialització més matinera de la Seu d'Urgell: la domesticació dels salts d'aigua i un número més gran de salts a l'Alt Urgell pot haver afavorit l'electrificació abans que al Solsonès. Una altra hipòtesi és la penúria

Evolució comparada del nombre de contribuents del sector fuster, 1900-1950

Evolució comparada de les CI del sector fuster dins el total de CI. 1900-1950

de fusta que van patir les nacions en guerra, entre elles França, i una reorientació de la producció de la Seu d'Urgell cap a l'exportació a França, a través d'Andorra, quan encara en aquesta època, el Solsonès estava molt poc comunicat amb les comarques més al nord. I finalment, l'arribada de la xarxa principal de carreteres a la Seu d'Urgell, per connectar-la o bé a Balaguer o bé a Puigcerdà, i que pot haver donat una sortida més fàcil i ràpida als productes de la ciutat, fomentant la transformació local. En canvi Solsona es connecta a mitjans dels anys vint.

Si mirem ara el valor de les CI del sector fuster, Solsona mostra una progressió regular i lenta del sector fins el 1946, quan la instal·lació d'unes indústries importants la propulsa per sobre del 10% del total de contribucions, acabant el període al 18%. La Seu d'Urgell té un moviment similar, però entre l'any 1922 i la guerra civil. Berga, en canvi, es manté estable sobre tot el període, fins i tot els últims anys quan el nombre de contribuents del sector augmenta significativament. A part de la dècada dels anys deu, el sector fuster té més importància en l'economia de Solsona que la que té a Berga i Sort en tota la part del segle XX.

Especialització comarcal: quina realitat per a Solsona?

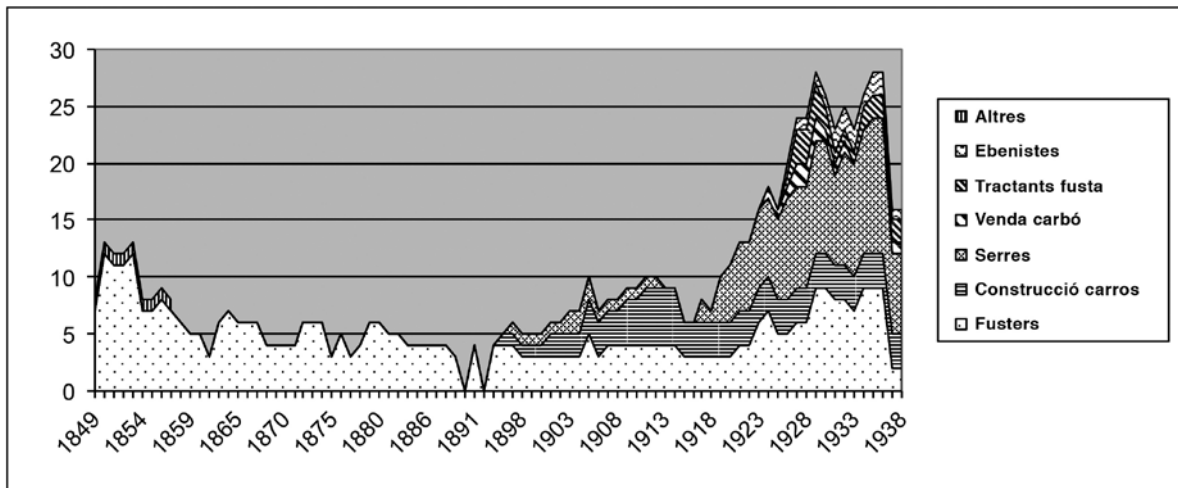
Entrarem ara a mirar els detalls de contribuents per cada ciutat i el tipus d'activitat relacionada amb el sector fuster d'aquests contribuents. Però abans, hem de fer un apunt important: cada ciutat (i així el seu secretari o tesorero), fins passada la guerra civil,

té una manera pròpia d'aplicar l'enregistrament de les activitats comercials i industrials. Algunes activitats semblants tenen una denominació en una ciutat i una diferent en una altra ciutat. A més, alguns tipus d'activitat no estan registrats a partir dels mateixos anys (la venda de carbó es registra a la Seu d'Urgell a partir de 1924, a Berga a partir de 1929, i a Solsona mai, quan se'n venia a cada ciutat en els mateixos períodes).

Com hem vist en la primera part, l'estructura del sector de la fusta a Solsona es manté estable i està constituïda principalment per fusters i serradors. En canvi, a la Seu d'Urgell estem davant d'un sector més diversificat, amb una indústria significativa de construcció de carros i, a partir dels anys vint, de fabricació de mobles i de comerç de la fusta. La dimensió i riquesa més gran de la ciutat i la proximitat amb la frontera poden ser dos factors que expliquin aquesta diversificació.

Si comparem Berga amb Solsona, veiem que la diversificació de l'activitat fustera és més gran, com a la Seu d'Urgell, i a més, Berga sembla haver-se especialitzat en la producció de carbó vegetal a partir dels anys quaranta, i no en la transformació de la fusta per a la indústria, com Solsona (compta amb la meitat de serradors que Solsona). La presència i l'explotació de mines al Berguedà podria explicar la important activitat de carboneig a la comarca.

Per concloure aquesta comparació entre els sectors fusters de les ciutats de Solsona, Berga, la Seu d'Urgell i Sort, podem dir que Solsona és l'única

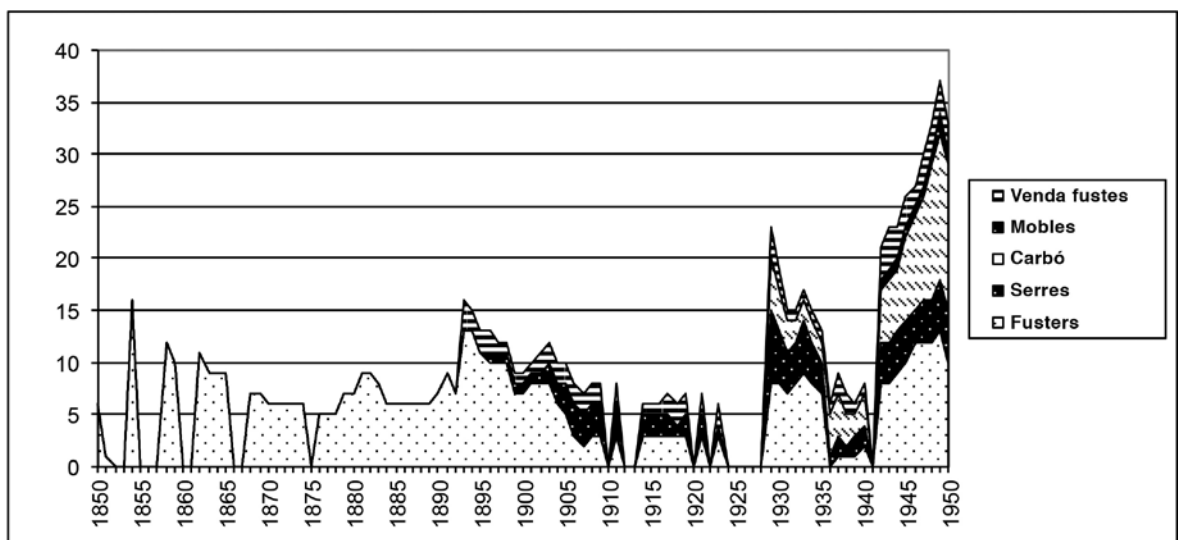
Tipologia i evolució dels contribuents del sector fuster, la Seu d'Urgell, 1849-1938

ciutat on, a mitjans del segle XX, les activitats relacionades amb la fusta representen una part molt important de l'activitat econòmica de la ciutat, tant des del punt de vista de la mà d'obra com del valor afegit generat. I veiem també que les ciutats tendeixen a especialitzar-se; trobem en cadascuna de les seves estructures de producció, uns elements diferencials: transformació primària de la fusta a Solsona, construcció de carros a la Seu d'Urgell i carboneig a Berga.

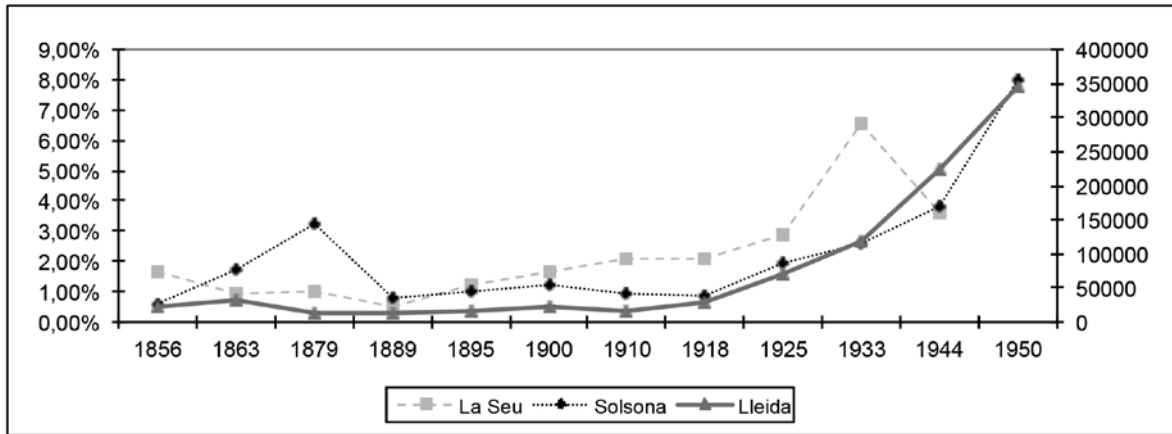
Si ara posem Solsona en el context més gran de la província de Lleida, podem veure que l'expansió ràpida del sector fuster a partir dels anys quaranta no es generalitza a la resta de ciutats de la província. Tot i observar un augment progressiu de les contribucions

del sector a partir de la primera guerra mundial, les de la ciutat de Solsona no només mantenen el seu pes relatiu dintre de la província sinó que l'augmenten durant el mateix període, arribant el 1950 a representar un 8,01% del total.

La Seu d'Urgell segueix una dinàmica semblant i podem fer la hipòtesi que a partir de l'electrificació dels pobles i ciutats rurals, i seguint l'expansió de la xarxa de carreteres principals, la indústria de transformació de la fusta es desconcentra dels grans nuclis urbans i creix més ràpidament en les zones properes als llocs de producció forestal, oferint un valor afegit i per tant una riquesa més gran per les ciutats i les valls forestades.

Tipologia i evolució dels contribuents del sector fuster, Berga, 1850-1950

Evolució de les CI del sector fuster de la província de Lleida (Pessetes, escala dreta), i del pes relatiu de les ciutats de la Seu d'Urgell i de Solsona (% , escala esquerra).⁵

Conclusions

Considerant el període 1850-1950, hem vist que l'activitat forestal ha tingut una importància significativa per la ciutat de Solsona a partir dels anys 1860, importància que realment s'ha consolidat a partir del final de la dècada de 1940. Malgrat tenir una dimensió més petita, Solsona ha mantingut un sector fuster més gran i de més valor que ciutats com la Seu d'Urgell o Berga. S'ha especialitzat en la transformació primària de la fusta gràcies a les seves serradores i integrat molt ràpidament després de la guerra civil en el conjunt de l'economia forestal catalana, distribuint la seva producció a les indústries de segona transformació a tot Catalunya.